

هم‌افزایی حوزه خراسان و آستان قدس رضوی برای احیای سنت کهن گفت‌وگوو پاسخ‌به‌مسائل نوپدید دینی

دارالعلم؛ گام بلند مشهدالرضا علیه السلام از مقصد زیارتی به مرجعیت علمی جهان اسلام

مشهد و حوزه علمیه خراسان، به‌ویژه در جوار مضجع شریف حضرت علی‌بن‌موسی‌الرضا(ع)، ظرفیت تاریخی کم‌نظیری برای تبدیل شدن به کانون علمی تراز در سطح جهان اسلام دارند و دارالعلم بستری برای فعال‌سازی این ظرفیت است. دارالعلم درواقع حلقه اتصال سه ظرفیت بزرگ است: میراث علمی حوزه خراسان، ظرفیت علمی حوزه‌ها و دانشگاه‌های سراسر کشور و ظرفیت معنوی آستان قدس رضوی

ایم سازوکار در دوره چهارم در قالب هفت مدرسه علمی عملیاتی شد؛ چنان‌که در مدرسه «قرآن و حدیث» مواجهه روشمند با جریان‌های معاصر، مباحث معناشناختی و تعارض ظاهری قرآن و حدیث در دستور کار قرار گرفت؛ در مدرسه «فقه و اصول» موضوع کلیدی اهداف شریعت و نسبت آن با ملاکات، مذاق و روح شریعت پیگیری شد؛ مدرسه «علوم عقلی» به‌واکای مباحث معرفت‌شناختی و نقد رویکردهای نوپدید اختصاص یافت و سایر مدارس نیز مأموریت‌های تخصصی خود را دنبال کردند. از این‌رو، نظام مسائل در دارالعلم عملاً نقطه‌اتصال میان‌نیاز علمی، برنامه آموزشی و فعالیت پژوهشی است.

این پرچه‌وطراحی علمی، مشخصاً چه تمایز بنیادینی با دوره‌های متداول تابستانی حوزه دارد و چطور طلبه را یک «شنونده منفعل» به کُنشگری علمی می‌رساند؟

تفاوت اصلی در این است که دارالعلم صرفاً برای انتقال دانش موجود طراحی نشده، بلکه هدف آن فراهم‌کردن بستری برای گفت‌وگو در زمینه مسائل حل‌نشده و حرکت در مرزهای دانش است. در یک دوره آموزشی معمول، عموماً موضوعی تعیین می‌شود و استاد به تدریس آن می‌پردازد؛ اما در دارالعلم تلاش کرده‌ایم یک زنجیره به‌هم‌پیوسته علمی شکل بگیرد؛ فرایندی که با صورت‌بندی دقیق مسئله و طراحی علمی آغاز می‌شود، با انتخاب استاد شایسته و آماده‌سازی منابع امتداد می‌یابد، در ادامه به طرح پرسش‌های بنیادین و ارائه علمی می‌رسد و در نهایت، از دل گفت‌وگو و نقد نخبگانی، به پیگیری‌های مستمر پژوهشی

هدف بنیادین تر این است که دارالعلم به کانون مواجهه علمی با چالش‌های فکری جامعه و نظام اسلامی تبدیل شود؛ به این معنا که با پدیداری مسائل نو در حوزه‌های فقه، کلام، قرآن و حدیث، فلسفه، تاریخ یا علوم انسانی، به‌جای واکنش پس از بحران، شبکه‌ای منسجم از استادان، پژوهشگران و طلاب متخصص، مسئله را از ابتدا شناسایی، تحلیل و برای آن راه‌حل علمی تولید کنند

ختم می‌شود. بر همین اساس، در دوره چهارم برای هر مسئله، طرح‌درس و مجموعه‌ای از پرسش‌های کلیدی پیش از آغاز دوره‌ها در اختیار طلاب قرار گرفت و منابع و مقالات مرتبط نیز در کاتال اختصاصی مدارس بارگذاری شد. این تمهیدات سبب شد طلبه دیگر صرفاً یک شنونده منفعل نباشد، بلکه با تسلط بر ادبیات بحث، دیدگاه‌های مطرح و پرسش‌های اصلی وارد مباحثه شود. بنابراین، هدف ما ورود سطحی به «مسائل روز» نیست؛ بلکه در پی آتیم مسائل جدید را با همان عمق و روش‌شناسی اصیل حوزوی واکاوی کنیم.

در فرایند گزینش مخاطبان، غرب‌الگری فشرده‌ای انجام شد و تأکید خاصی بر طلاب نخبه وجود داشت؛ این حساسیت در انتخاب شرکت‌کنندگان از چه نگاه راهبردی‌ای ناشی می‌شود؟

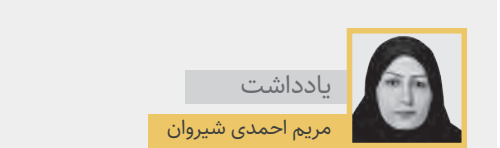
اگر قرار باشد دارالعلم به تولید علم و حرکت در مرزهای دانش

مریم احمدی شیروان با آغاز سال تحصیلی جدید، حوزه علمیه بار دیگر با پرسش نسبت سنت با مسائل نوپدید مواجه است. در این میان، مدرسه تخصصی «دارالعلم» در جوار مضجع رضوی، با اتکا به ظرفیت‌های کهن حوزه خراسان، الگویی راهبردی برای مسئله‌محوری و گفت‌وگو در مرزهای دانش ارائه کرده است؛ مدلی که فراتر از یک رویداد فصلی، مأموریت خود را در پیوند با نظام آموزشی حوزه تعریف می‌کند. در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین جواد حدادزاده، مسئول علمی دارالعلم، سازوکار تبدیل این مواجهه نخبگانی به جریانی پایدار و نهادی را واکاوی کرده‌ایم.

با توجه به دیرینگی و پیشینه غنی حوزه علمیه خراسان، چه ضرورت و خلّایی سبب شکل‌گیری ایده «دارالعلم» و اجرای آن در مقطع کنونی شد؟

حوزه علمیه خراسان با سابقه‌ای ریشه‌دار در تولید و گسترش علوم اسلامی، همواره از کانون‌های برجسته جهان اسلام بوده است. بر این اساس، «دارالعلم» صرفاً یک برنامه آموزشی جدید نیست؛ بلکه تلاشی در جوار بارگاه منور رضوی برای فعال‌سازی ظرفیت‌های این حوزه متناسب با اقتضائات عصر جدید است. امروز با تخصصی‌شدن علوم و مواجهه با اندیشه‌های معاصر، مسائل نوپدیدیی شکل گرفته که بررسی عمیق آن‌ها در چارچوب دروس رسمی و متداول حوزه‌های علمیه نمی‌گنجد.

بخشی از این مباحث در سرفصل‌های رسمی مغفول مانده و بخشی دیگر در حلقه‌های محدود نخبگانی متوقف شده و به بدنه عمومی نخبگان حوزه منتقل نشده است. به همین دلیل، حوزه علمیه خراسان با همکاری آستان قدس رضوی، دارالعلم را به عنوان بستری مکمل و پیشرو، نه جایگزین نظام رسمی، پایه‌گذاری کرد تا مسائل مرزی و عمیق، در کانون مباحثه طلاب مستعد، استادان برجسته و پژوهشگران قرار گیرد. افق نهایی ما فراتر از یک طرح مقطعی، شکل‌گیری جریانی مستمر در تولید علم، تربیت نیروی متخصص و پاسخ‌گویی به چالش‌های نظری و نیازهای علمی جامعه و نظام اسلامی است.

یادداشت

مریم احمدی شیروان

خوانشی قرآنی از پیام رهبر معظم انقلاب در هفته دفاع مقدس؛ تبیین سنت‌های تاریخی در بالندگی انقلاب اسلامی و جاودانگی جبهه مقاومت

سنت لایتغیر عزت؛ چرا بازگشت به دوران سلطه ناممکن است؟

در روزهایی که عطر ایام‌الله دفاع مقدس و خاطره مجاهدت‌های ملت ایران با یاد و نام رهبر شهید انقلاب(ره) و مقاومت کنونی ملت ایران درآمیخته است، انتشار پیام رهبر معظم انقلاب اسلامی، افق‌های تازه‌ای از تحلیل مبتنی بر بینش توحیدی را پیش روی جامعه مؤمنان گشود. کلام هدایت‌بخش ایشان، روایتی عمیق از یک قانون قطعی در تاریخ ادیان و سنن الهی است؛ اینکه حرکت ملتی که با نثار خون فرزندان‌اش از تاریکی تحقیر و وابستگی به نور حاکمیت دین هجرت کرده، بازگشت‌ناپذیر است. بیانات معظم‌له با در هم شکستن توهمات دشمنان، حقیقت اقتدار برآمده از مکتب اهل‌بیت(ع) را آشکار کرد و نشان داد چگونه دست نصرت پروردگار، حافظ و هادی این مسیر پرافتخار بوده و خواهد بود.

■ از ظلمات تحقیر تا نور استقلال؛ حقیقت ماندگار ایام‌الله

پیام رهبر معظم انقلاب با استناد به آیه ۵ سوره ابراهیم آغاز می‌شود: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ». استناد به این فرمان الهی، بازخوانی یک اصل زنده است؛ چراکه ایام‌الله، بزنگاه‌های تجلی نصرت غیبی در میدان عمل مجاهدانه‌اند؛ مقاطعی سرنوشت‌ساز که در آن‌ها اراده جبهه حق، معادلات مادی مستکبران را در هم می‌شکند و مسیر تاریخ را به سوی عزت دگرگون می‌کند.

رهبر معظم انقلاب با این تحلیل، یادآوری می‌کنند ایران پیش از انقلاب، گرفتار ظلمات وابستگی مطلق بود؛ دورانی که اراده ملت در برابر تصمیمات سفارتخانه‌های بیگانه هیچ انگاشته می‌شد. خروج از آن سیاهی و ورود به نور حکومت اسلامی، نه یک تغییر سیاسی ساده، که هجرتی عظیم به سوی توحید اجتماعی بود. از منظر منطق وحی، سنن الهی به جامعه‌ای که از ظلمات به نور هجرت کرده و با بذل جان، این مسیر را تثبیت نموده، وعده نصرت می‌دهد. از همین‌رو، بازگشت به آن دوران فرومایگی، نه تنها از نظر محاسبات انسانی، که از منظر سنت‌های تغییرناپذیر الهی ناممکن است.

■ سنت ابتلائات و تولد اقتدار از دل آتش

تعبیر کم‌نظیر رهبر معظم انقلاب درخصوص ققنوسی که از دل آتش جنگ‌ها سر برآورد، ترجمان سنت الهی تمجیدی با خالص‌شدن مؤمنان در کوره شدائد است. سنت پروردگار بر این جاری شده که جبهه حق با عبور از ابتلائات سنگین، صیقل یابد. قرآن مجید این حقیقت را چنین بیان می‌فرماید: «وَلْيُمَخِّصَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيُمَخِّصْ الْكَافِرِينَ». (سوره آل عمران، آیه ۱۴۱) جنگ تمحیلی که با توهم خام نابودی نهضت نوپای اسلامی افروخته شد، نه تنها به تضعیف نظام نینجامید، بلکه بستری برای رویش نسلی باایمان و تکوین بنیان‌های دفاعی مستحکمی شد که ثمرات آن امروز در سراسر جغرافیای مقاومت جاری است. همان‌گونه که در پیام رهبری معظم تصریح شده، این ویژگی مستمر نظام اسلامی است که در دل تهدیدها بالنده‌تر می‌شود؛ تا آنجا که امروز سایه اقتدار آن، محاسبات مادی دشمن را برهم زده و متجاوزان را در عرصه دریا و زمین به انفعال کشانده است.

■ محاسبات مادی استکبار در برابر موازنه توحیدی

جهان مادی، قدرت را در تراز نامتقارن سلاح، ابزارهای رسانه‌ای و ثروت‌های انباشته خلاصه می‌کند. در مقابل، رهبر معظم انقلاب با تمایز نهادن میان محاسبات دنیایی و الهی، حقیقت بنیادین قدرت در تفکر دینی را پیش چشم تحلیلگران قرار دادند. در منطق دین، ملتی که جان و روح خود را به عترت طاهره پیوند زده و با بذل جان در راه آرمان هراسی ندارد، واجد برترین قدرت است.

قرآن کریم منشأ حقیقی عزت را تنها در حریم بندگی حق جست‌وجو می‌کند: «مَنْ كَانَ يَرْبُذِ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا». (سوره فاطر، آیه ۱۰) این عزت برآمده از یقین است که سبب می‌شود در کمتر از دو ساعت، صدها هزار داوطلب برای جان‌فدايي در میدان‌های دفاع از حریم اسلام ثبت‌نام کنند و میلیون‌ها انسان، یکصد برابر سر حفظ مواضع برحق کشور پای بفشارند. این پیوند وثیق میان مردم و ایمان است که تمامی پیش‌بینی‌ها و فتنه‌انگیزی‌های رسانه‌ای سلطه‌گران را با شکست قطعی روبه‌رو کرده است.

در مقابل، کسانی که در این آوردگاه تاریخی، دل به وعده‌های تهی مستکبران خوش کرده‌اند، براساس منطق قرآن سرانجامی جز تباهی نخواهند داشت: «مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بِعَبًّا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ». (سوره عنکبوت، آیه ۴۱) تاریخ نشان داده تکیه‌کنندگان بر طاغوت، به‌سرعت در اوراق فراموشی دفن خواهند شد و قضاوت آیندگان درباره آنان، جز یادکرد بی‌تدبیری و خیانت نخواهد بود.

■ ایام‌الله گشوده به سوی فتح و نصرت

پیام هدایت‌بخش و حکیمانه رهبر معظم انقلاب اسلامی نشان از ایستادن در نقطه‌ای روشن از تاریخ دارد. با وجود جای خالی امام راحل عظیم‌الشان و هدایت‌گری‌های رهبر شهید، میراث فکری و عملی آن قله‌های تاریخ‌ساز، چراغ راه امت است. منطق استوار این پیام به‌روشنی نشان می‌دهد دوران ضعف و انفعال گذشته است و صیورت امت اسلامی، به برکت مجاهدت‌های پیوسته و اتکال به نصرت الهی، به سوی فتح‌های بزرگ‌تر و تجلی نهایی عزت اهل حق در حرکت است. «وَأَخْرَىٰ تَجَبُّوتَهَا نُصْرَةًٍ لِّلَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ». (سوره صف، آیه ۱۳)

تبدیل کنند.

■ حوزه علمیه خراسان میراث‌دار سنتی استوار و کهن است؛ دارالعلم چگونه میان وفاداری به این سنت و جسارت علمی برای ورود به مسائل نوپدید توازن برقرار می‌کند؟

یکی از اهداف مهم دارالعلم همین است. پویایی علمی یک حوزه فقط با افزایش تعداد کلاس‌ها اتفاق نمی‌افتد؛ بلکه زمانی شکل می‌گیرد که در آن، پرسش، نقد، گفت‌وگو و مواجهه با مسائل جدید جر یان داشته و طلاب نخبه خراسان با استاید تراز کشوری در حوزه علاقه خود ارتباط برقرار کرده و از آن‌ها بهره علمی ببرد. حوزه علمیه خراسان میراث علمی بسیار ارزشمندی دارد، اما حفظ این میراث زمانی می‌تواند به پویایی منجر شود که این میراث بتواند با مسائل جدید وارد گفت‌وگو شود. دارالعلم تلاش می‌کند این فضا را ایجاد کند؛ یعنی از یک طرف وفاداری به میراث علمی حوزه و از سوی دیگر جرئت علمی برای ورود به مسائل جدید و حل‌نشده. این همان نقطه‌ای است که می‌تواند نشاط علمی ایجاد کند؛ زیرا طلبه احساس می‌کند در کنار فراگیری دانش موجود، امکان آن را نیز دارد که در یک مسئله واقعی علمی، پرسش مطرح کند، دیدگاه‌های مختلف را ببیند، نقد کند و حتی در تولید دانش جدید مشارکت داشته باشد.

■ اکنون با فرارسیدن پاییز و آغاز سال تحصیلی جدید، چه سازوکاری تعبیه شده تا دارالعلم در حد یک رویداد فصلی متوقف نماند و به یک جریان علمی مستمر تبدیل شود؟

از ابتدا تلاش شده دارالعلم در مرزهای یک «اعتکاف علمی دو هفته‌ای» متوقف نماند؛ به همین لیل، برای هر مدرسه برنامه‌ای پنج‌ساله طراحی شد تا فعالیت‌های سالانه نیز دقیقاً در امتداد همین افق پیش برود. درواقع هدف اساسی ما، شکل‌گیری یک چرخه علمی پیوسته و پویاست؛ فرایندی که با شناسایی دقیق مسئله آغاز می‌شود، با تربیت نیروهای علمی مستعد و پژوهش هدفمند به نقطه تولید علم می‌رسد، سپس در بونه ارائه و نقد نخبگانی صیقل یافته و تکمیل می‌شود و در نهایت، با سرریز شدن این دستاوردها به نظام آموزش رسمی حوزه، بستر را برای کشف افق‌ها و مسائل جدیدتر مهیا می‌کند. اگر این چرخه در طول تقویم آموزشی استمرار پیدا کند، دارالعلم به‌تدریج از یک «رویداد مقطعی» فاصله گرفته و به یک «جریان علمی مستمر» تبدیل می‌شود. در چنین ساختاری، برگزاری دوره تابستانه همچنان اصالت و اهمیت خود را حفظ می‌کند، اما کارکرد متفاوتی می‌یابد؛ به این معنا که تابستان به میعادگاهی برای گردهمایی استادان، عرضه آخرین دستاوردهای فکری، گفت‌وگوی نخبگانی و پایش کارنامه یک‌ساله مدارس تبدیل خواهد شد و موتور محرکه اصلی، در سرتاسر سال و در متن پژوهش‌ها، آموزش‌ها، مباحثات و ارتباطات علمی به حیات خود ادامه می‌دهد.

■ در افق پنج سال آینده، نقطه آرمانی این جریان کجاست و دارالعلم چه نقشی در پاسخ‌گویی پیش‌دستانه به چالش‌های فکری جامعه و نظام اسلامی ایفا خواهد کرد؟

افق ما صرفاً توسعه‌کنی مدارس از سه‌به‌هفت یا ۱۰ مدرسه

نیست، بلکه هدف اصلی شکل‌گیری جریانی اثرگذار است.

در این مسیر، گام نخست تربیت نیروهای متخصص و تولید آثار علمی است؛ در گام بعد، دستاوردها در اختیار حوزه‌ها و

حوزه علمیه خراسان میراث علمی بسیار ارزشمندی دارد، اما

حفظ این میراث زمانی می‌تواند به پویایی منجر شود که این

میراث بتواند با مسائل جدید وارد گفت‌وگو شود. دارالعلم

تلاش می‌کند این فضا را ایجاد کند؛ یعنی از یک طرف وفاداری

به میراث علمی حوزه و از سوی دیگر جرئت علمی برای ورود به

مسائل جدید و حل‌نشده

حوزه علمیه خراسان میراث علمی بسیار ارزشمندی دارد، اما

حفظ این میراث زمانی می‌تواند به پویایی منجر شود که این

میراث بتواند با مسائل جدید وارد گفت‌وگو شود. دارالعلم

تلاش می‌کند این فضا را ایجاد کند؛ یعنی از یک طرف وفاداری

به میراث علمی حوزه و از سوی دیگر جرئت علمی برای ورود به

مسائل جدید و حل‌نشده

حوزه علمیه خراسان میراث علمی بسیار ارزشمندی دارد، اما

حفظ این میراث زمانی می‌تواند به پویایی منجر شود که این

میراث بتواند با مسائل جدید وارد گفت‌وگو شود. دارالعلم

تلاش می‌کند این فضا را ایجاد کند؛ یعنی از یک طرف وفاداری

به میراث علمی حوزه و از سوی دیگر جرئت علمی برای ورود به

مسائل جدید و حل‌نشده

حوزه علمیه خراسان میراث علمی بسیار ارزشمندی دارد، اما

حفظ این میراث زمانی می‌تواند به پویایی منجر شود که این

میراث بتواند با مسائل جدید وارد گفت‌وگو شود. دارالعلم

تلاش می‌کند این فضا را ایجاد کند؛ یعنی از یک طرف وفاداری

به میراث علمی حوزه و از سوی دیگر جرئت علمی برای ورود به

مسائل جدید و حل‌نشده

حوزه علمیه خراسان میراث علمی بسیار ارزشمندی دارد، اما

حفظ این میراث زمانی می‌تواند به پویایی منجر شود که این

میراث بتواند با مسائل جدید وارد گفت‌وگو شود. دارالعلم

تلاش می‌کند این فضا را ایجاد کند؛ یعنی از یک طرف وفاداری

به میراث علمی حوزه و از سوی دیگر جرئت علمی برای ورود به

مسائل جدید و حل‌نشده

حوزه علمیه خراسان میراث علمی بسیار ارزشمندی دارد، اما

حفظ این میراث زمانی می‌تواند به پویایی منجر شود که این

میراث بتواند با مسائل جدید وارد گفت‌وگو شود. دارالعلم

تلاش می‌کند این فضا را ایجاد کند؛ یعنی از یک طرف وفاداری

به میراث علمی حوزه و از سوی دیگر جرئت علمی برای ورود به

مسائل جدید و حل‌نشده